

Dorothee Sölle

in de serie 'Onze leermeesters'

viering van 16 oktober 2011

Gemeente van onze Heer Jezus Christus,
Lieve mensen van God,

We hebben niet licht ingestoken in deze dienst. We zijn begonnen met de vraag wat u op het hart drukt. Waar maakt ú zich zorgen over, van welke ontwikkelingen ligt u wakker in de nacht? We zijn begonnen met een lied:

“Bomen schreeuwen niet, takken niet, grond niet,
Enkel in de mens zijn monden gesneden,
harten gedompeld, opdat hij kan huilen
...en schreeuwen en bonken tegen de muur.”

Heftig, maar wel heel erg passend bij de theologie van Sölle. Dorothee Sölle is geboren in Duitsland. En dat was vaak ook het eerste wat ze zei als ze een lezing hield – dát ze in Duitsland geboren was. Ze groeide op in oorlogstijd. Dorothee was 4 jaar toen de oorlog uitbrak in 1933, 17 toen de oorlog eindigde. Die oorlog heeft een beslissende invloed gehad op haar leven. Het bleef voor haar onbegrijpelijk dat onder een volk van geschoolde Europeanen, die Beethoven speelden, het drama van Auswitsch had plaatsgevonden. Het verraad van mensen, de wreedheid, ze kon er niet mee uit de voeten.

Het meest verbijsterd was ze over het gegeven dat zoveel mensen toeschouwer waren geweest en achteraf zeiden dat ze niet wisten dat het zo erg was geweest. Dat is haar grootste drijfveer geworden: Dat ze zelf nooit zou hoeven zeggen: “Ich habe es nicht gewusst”. Dáárom wilde ze het naadje van de kous weten. En dáárom stelde ze misstanden radicaal aan de kaak. Ze vond dat een taak van christenen en van de kerk: om je mond open te doen. Zelfs als je de problemen niet kunt oplossen, moet je ze zichtbaar maken. We mogen nooit alleen maar ‘toeschouwer’ zijn, nooit achterover leunen in zelfgenoegzaamheid, en ons nooit de luxe veroorloven te leven zonder hoop. Apathie is de dood in de pot.

Sölle nam bepaald geen blad voor de mond. Ze noemde haar vaderland een ‘land van moordenaars’. En ze vond dat het er ‘stonk naar gas’. Het maakte haar bepaald niet geliefd, dat ze de dingen zo scherp benoemde.

Een ‘wasmand vol haatbrieven’ kreeg ze en bijnamen van: ‘Sölle Hölle’ (Sölle is de hel), tot ‘zwijn’, ‘communistenhoer’ en ‘onruststookster’. In Duitsland kreeg ze zelfs een beroepsverbod, terwijl haar in het kapitalistische Amerika een professoraat werd aangeboden.

In 1968 begon Sölle met haar latere echtgenoot Fulbert Steffinsky met de politieke avondgebeden. Eens in de maand kwamen ze bij elkaar in een kerk waar ze welkom waren. Dan kwamen er thema’s aan de orde die aan de orde van de dag waren in de samenleving: De Vietnamoorlog, stadsontwikkeling, verkiezingen, discriminatie, de bewapeningswedloop, de moord op Allende, noem maar op. Informatie over het thema speelde een belangrijke rol. Vaak werden er sprekers uitgenodigd. Er werden discussies gevoerd en er werd uit de bijbel gelezen en gebeden.

Zo werd het geloof onlosmakelijk verbonden met de mensen en de wereld.

Dat klopte ook met de theologie van Sölle. Sölle geloofde niet in een soevereine, afstandelijke God, die buiten en boven de wereld staat en die ons niet nodig heeft. Zij geloofde in een God die incognito is. ‘In de minsten van mijn broeders en zusters’ is God aanwezig’, zei ze. God is voor Sölle de kracht in de diepte, de bron van alles goeds. “Jij stil geschreeuw”, zo kon ze God noemen en “levende wind”.

“God heeft mensen nodig”, zo benadrukte Sölle en ze zei: “God heeft geen andere handen dan onze handen.” Maar... dat betekent voor Sölle niet dat God krachteloos is. Integendeel, het betekent dat wij veel krachtiger zijn dan wij zelf denken. Sölle geloofde zo sterk in de aanwezigheid van God in ons, dat ze zei dat wij deel kunnen krijgen aan Gods macht en liefde.

Een citaat: “De wonderen zijn niet verteld om ons naar de wonderdoener Jezus te laten staren, maar om ze ons te laten doen. Werkelijk in wonderen geloven, betekent zo in de macht van God geloven dat we een

deel van die macht worden en die wonderen doen. Dat is het wonder van de liefde. Alleen wie in de liefde gelooft en deel heeft aan die macht van God, is in staat het wonder te zien dat voor onze ogen gebeurt.” Zo krachtig is God, dat wij tot bron kunnen worden van Gods grote Liefde.

Sölle wilde met open ogen, open oren, een open mond en met een warm kloppend hart in de wereld staan. Onverschilligheid en apathie zag zij als grote gevaren van onze cultuur. Onverschilligheid, armoede en geweld dat waren voor haar kenmerken van de dood.

Ik draag u een gedicht voor:

Tegen de dood

Ik moet sterven
maar dat is ook alles
wat ik voor de dood zal doen.

Alle andere eisen
om zijn ambtenaren te respecteren
zijn banken als mensvriendelijk
zijn uitvindingen als vooruitgang van de wetenschap te huldigen
zal ik afwijzen.

Alle andere verleidingen
tot een milde depressie
tot een geoliede distantie
tot een zeker weten
dat hij hoe dan ook overwint
zal ik weerstaan.

Sterven moet ik
maar dat is ook alles
wat ik voor de dood doe.

Lachen zal ik tegen hem
verhalen vertellen
hoe ze hem te slim af zijn geweest
en hoe de vrouwen hem
het land uit hebben gedreven.

Zingen zal ik
en land op hem veroveren
met elke toon.
Maar dat is ook alles.

Op de televisiebeelden die er zijn van Dorothee Sölle komt ze heel levendig over, sprankelend en strijdlustig. En dat straalt dit gedicht ook uit – een enorme strijdlust.

Wat een contrast geeft dat met het verhaal van Elia. Elia gaat de woestijn in... Er staat nergens in deze tekst dat Elia opklimt naar de berg. Opklimmen naar de berg heeft in de bijbel altijd de bijklank van God tegemoet gaan... Maar dat doet Elia niet. Elia gaat de woestijn in. De woestijn is de plaats van leegte en verlatenheid. De woestijn is de plaats van dorheid en doodsheid. En dat is precies wat Elia zoekt: hij zoekt te sterven: “Het is genoeg geweest, Heer, neem mijn leven.” Ontgoocheld zit Elia onder de bremstruik, de bremstruik die zulke bittere vruchten geeft. Hij gaat daar zitten en valt in slaapt... hij slaapt daar in, staat er zelfs! Maar... het is zijn tijd nog niet... Een engel maakt hem wakker en zegt: “Sta op en eet wat”. Dat doet Elia, maar hij gaat opnieuw liggen om te slapen. De engel komt hem opnieuw wakker maken: “Sta op en eet

wat, anders is de reis te zwaar voor je.” En dan pas gaat Elia op reis, 40 dagen en 40 nachten, een symbolisch getal. Het is een weg van inkeer, van vasten en van zoeken naar God. Hij was helemaal niet van plan om deze weg te gaan, maar de engel bewoog hem daartoe.

Elia komt aan bij de berg, Maar wat doet hij nou weer! Hij gaat een spelonk binnen om daar te gaan slapen! Elia is helemaal bij de berg aangekomen, maar hij wil nog steeds dood! Want dat is de betekenis van de spelonk. De spelonk is de plaats waar Abraham zijn vrouw begroef, waar Abraham zelf begraven is, waar Isaak en Rebecca begraven liggen en waar Jakob en Lea begraven zijn. De spelonk is bij uitstek een plaats die gebruikt wordt om mensen te begraven. Elia is aangekomen bij de berg van God, maar nog steeds staat er niets over opklimmen, of opgaan.

En dat is veelbetekenend. Elia zoekt nog steeds de rust van het graf.

Maar voordat hij daar de slaap kan vatten klinkt er een stem: “Wat doe jij hier, Elia?” Waarom kruip je weg in een spelonk? Waarom klim je niet op, naar mij, naar mijn berg? En dan doet Elia zijn verhaal. Hij vertelt God, wat hem bezighoudt, waaròm hij wil sterven, waaròm hij moe en ontgoocheld is. Maar God zegt hem: “Kom naar buiten, Elia, treed hier op de berg voor mij aan.” God roept Elia weg uit het graf en uit zijn doodswens. En Hij geeft Elia een nieuwe roeping, een nieuwe taak.

Het is Elia's tijd nog niet! Hij moet opnieuw aantreden... En Elia luistert.

Hij gaat naar buiten en blijft in de ingang van de spelonk staan. Dan trekt een storm voorbij, een aardbeving, een vuur, en in het gefluister van een zachte bries, daarin herkent hij Gods barmhartigheid. Het is een stilte vol leven, vol genade.

God stuurt Elia terug het leven in, terug naar de woestijn, terug naar het vijandige gebied, waar de dood op de loer ligt. Maar hij heeft hem wel een nieuw perspectief geboden. Ná de storm, na de aardbeving, na het vuur, dan volgt Gods vrede. En zo diep als Elia's doodswens was, nog dieper was dit visioen van leven. Met dát leven, die genadevolle, stille vrede, houdt God deze wereld omgeven. Onder en boven en in alles is ten diepste deze vrede van God, máár die bereik je soms pas door de crisis heen...

Terug naar het vijandige gebied gaat Elia. Maar hij zal zichzelf niet zómaar meer uitleveren aan de dood. Hij zal zich niet bij voorbaat gewonnen geven. Zijn taak zit er nog niet op. Zijn werk màg niet zó eindigen, in bitterheid. Het werk van Elia niet, en het werk van God niet! Het gaat bij zijn nieuwe taak om toekomst: zalven, zalven en nog eens te zalven moet Elia. Opvolgers aanwijzen, een toekomst zeker stellen. Elia was té somber: “Ik ben als enige overgebleven”, zei hij, maar God noemt drie namen en bovendien een getal van 7.000 mensen, die wel o.k. zijn en die hun rug recht hebben gehouden tegenover de Baäl, tegenover de God van de vruchtbaarheid en de winstmaximalisatie; tegenover de God van pracht en praal en tegenover de machtige, wrede koningin Izebel met haar vriendjespolitiek en haar gewelddadige regime. Elia zag ze niet meer, zijn bondgenoten, maar God opent hem de ogen. Ze zijn er wel degelijk, de bondgenoten. En zo heeft Elia nieuwe hoop gekregen en een nieuw perspectief op de toekomst.

Toen hij wegging van de Horeb zag Elia Elisa, de zoon van Safat. En deze was aan het ploegen! Wat een hoopvol beeld opeens. Elisa was aan het ploegen. Terwijl iedereen elkaar doodslaat en zichzelf dood wenst, is Elisa aan het ploegen. Dat is een activiteit gericht op de toekomst, op zaaien en maaien en oogsten! Een hele verademing na het verhaal dat er aan vooraf gaat... Elisa is aan het ploegen op de akker van zijn vader en als Elia langskomt verruilt hij de akker van zijn vader voor de akker van zijn Hemelse vader. Het Woord van God al hij zaaien in de akker van de harten van de mensen. Zijn ossen heeft hij daarbij niet meer nodig. Elia zal het allemaal niet meer meemaken, maar het verhaal gaat wel door. De zaak van God, het gevecht om gerechtigheid en trouw, zal worden bevochten door een nieuwe generatie. Dat is voor Elia een hele troost.

U herinnert zich misschien nog ds. Beyer Naudé? Hij heeft in Zuid-Afrika een gevecht gevoerd tegen de apartheid; voor de rechten van ‘zwarten’ en ‘kleurlingen’. Dorothee Sölle en Beyers Naudé hebben eens een heel mooi gesprek met elkaar gevoerd voor de camera. Sommigen onder u herinneren zich dat wellicht ook. Zij herkenden elkaar in de strijd tegen een al te gemakkelijk Christendom. In Duitsland hadden de Christenen de Nazi's omarmd, in Zuid-Afrika hadden de Christelijke machthebbers de apartheid omarmd. Beyers Naudé en Dorothee Sölle zwommen beiden tegen de stroom in. Zij hebben zich bekeerd tot een ander soort Christendom, radicaler, meer trouw aan de gerechtigheid en dienstbaar aan de onderdrukten. Dat

bracht hen keer op keer in conflict met de machthebbers. Die strijd en moeite herkenden ze bij elkaar. En net als Elia werden ook zij steeds weer de wereld in gestuurd, naar de problemen en de gevaren toe. Aan het eind van hun gesprek vroeg Beyers Naudé aan Sölle hoe ze het volhield om alles te doorstaan. En of ze dacht dat ze zichzelf trouw zou kunnen blijven, bij alles wat er nog op haar af zou komen door de jaren heen, tot het einde toe. En misschien zou ze wel nooit deel krijgen aan de overwinning van de waarheid waar ze voor staat. Sölle antwoordde met een beeld dat een vriend haar eens aanreikte: de Kathedralen zijn gebouwd in de loop van tweehonderd jaar, sommige zelf in driehonderd jaar. Dus de bouwers aan die kathedralen hebben in grote meerderheid nooit het gebouw klaar gezien. Zij hebben er nooit kunnen bidden, zij hebben nooit kunnen opkijken naar de ramen ervan. Deze vriend zij: wij bouwen aan een kathedraal van vrede, maar misschien zullen wij die ook niet af zien. We zullen sterven voordat die voltooid is. En toch gaan we door met hem te bouwen...

Wij hebben ook wel eens dat gevoel van Elia, dat we er alleen voor staan, dat er steeds minder bondgenoten zijn, die nog willen vechten voor vrede en gerechtigheid en die het verhaal van God en mensen nog willen doorgeven. Dat kan enorm ontmoedigend zijn. Maar soms treffen we onverwacht bondgenoten op ons pad.

Zo had ik gisteren een positieve ervaring. Ik ben gisteren bij de occupy- demonstratie geweest op het Malieveld. Al jaren erger ik mij te pletter aan het gegeven dat de rijken steeds rijker worden en de armen steeds armer.

En ik voelde me daar langzamerhand steeds meer alleen in staan, in een verrechtsend Nederland. En nu stond ik gisteren op het Malieveld in de wetenschap dat er over de hele wereld werd gedemonstreerd. In 692 steden, verspreid over de wereld, wordt nog steeds gedemonstreerd in tentenkampjes. Ik vind dat indrukwekkend. Dat is voor het eerst in de geschiedenis, dat een beweging zo wereldwijd gelijktijdig uiting geeft aan z'n ongenoegen.

In Chili wordt al maanden gedemonstreerd voor goed en betaalbaar onderwijs, in Spanje wordt gedemonstreerd tegen de rol die de banken spelen in de kredietcrisis, op Wallstreet wordt gedemonstreerd omdat 1% van de bevolking alle geld en macht onder elkaar verdeelt en de overige 99% steeds minder te verdelen heeft. En nu hebben zich in bijna 700 steden over de hele wereld mensen aangesloten bij de protesten. Het stemt mij hoopvol dat deze beweging er is. Het geeft me het gevoel dat er meer mensen zijn, die willen bouwen aan een kathedraal van recht en vrede; bondgenoten.

Door de megafoon riep een man op het Malieveld gisteren iets over de ene % en de andere 99%. En daar achteraan riep hij: "Licht en liefde voor iedereen." Dat was verrassend. Voor de man met de megafoon heeft deze beweging blijkbaar ook een spirituele dimensie, net als voor mij. Wie weet wat voor allianties we nog kunnen vormen in de toekomst.

Dorothee Sölle had de verwachting dat de beweging voor de vrede breder zou worden: "Ik denk dat het groeit", zei ze over de vredesbeweging, "en meer zichtbaar zal worden – ook in coalities met andere mensen, uit andere tradities, misschien niet het Christendom, maar van andere, humanistische of religieuze achtergronden. Dat zal dan allemaal samengaan." Dat zei ze in 1985. Intussen hebben we een terugval beleefd in de vredesbeweging. Maar wie weet, misschien komt er nu weer een tegenbeweging. Laten we het hopen en laten we onze bondgenoten en opvolgers zalven.

Ik verwacht (en ik niet alleen) dat we moeilijke tijden tegemoet gaan. De armoede zal toenemen en het is maar de vraag of de Euro het houdt. Dan is het zaak dat we volhouden en solidair zijn. Dat we blijven vechten tegen de dood. En dat ook wij zeggen: "Sterven moeten we, maar dat is dan ook het enige ..."

God spreekt ook tot ons:

"Sta op, kom naar buiten en ga opnieuw de wereld in."

God heeft ons nodig voor Zijn en Haar toekomst.

AMEN